

אם נשבר הקנקן, יתד המחרישה שחודרו ננעץ בקרקע ועושה אותה תלמים תלמים, פטור, (98) משום שאדמת בקעה קלה יותר לחרישה מאדמת ההר.

ואם נשבר הקנקן בבקעה, ודאי הוא שהיה נשבר גם אם היה חורש בהר, ואין הנזק מחמת ששינה מתנאו של בעל הבית.

אבל אם שכרה על מנת לחרוש בבקעה, שבה הקרקע רכה יותר, וחרש עמה בהר, אם נשבר הקנקן, חייב. שהרי אם לא היה משנה מתנאו של בעל הבית, יש להניח שלא היה נשבר הקנקן, משום שקרקע ההר קשה יותר, ואם היה חורש בבקעה לא היה נשבר.

ודין נוסף מתבאר במשנה:

השובר את הפרה כדי לדוש בקטנית, ודש בתבואה, והחליקה הפרה והזוקה, פטור. משום שקטנית חלקה מהתבואה, ולא בא

כן, מעוברת, מיבעיא? הרי ודאי הוא שרשאית היא לרכב! (95)

ומתצינין: אמר רב פפא: מדובר באותה אשה שהיא גם מעוברת והיא גם מניקה.

אמר אבוי, שמע מינה, ממה ששינו שמעוברת כבידה מאשה שאינה מעוברת, (96) ביניתא [דג], אכרסא תקלה — לפי גודל כריסו, כך משקלו.

למאי נפקא מינה? למקח וממכר, שהקונה דג וכריסו גדול, לא יקנהו במשקל אלא אם כן יוציא המוכר את בני מעיו קודם, כיון שחלק נכבד ממשקלו הוא מעיים, שאינם ראויים למאכל.

מתניתין:

השובר מחברו את הפרה, אם שכרה על מנת לחרוש בהר, ושינה מתנאי השכירות, וחרש עמה בבקעה, (97)

עמה בהר הואיל ודרך לחרוש בהר כבבקעה [ריטב"א].

98. כתב הנימוקי יוסף, מדקתני פטור סתמא, משמע שאף הפועלים פטורים, והטעם שמדובר שאינם פועלים שכירים אלא נעריו של בעל הבהמה, ולכן אי אפשר לתבוע מהם וכמו שיבואר, אלא מבעל הקרקע, ובעל הקרקע פטור שהרי לא מחמת ששינה הזוקה, שהרי אם נשבר הקנקן בבקעה ודאי היה נשבר בהר. והטעם שנעריו של בעל הבהמה פטורים, כתב התוספות יו"ט שהיו בניו הקטנים. ובאופן אחר ביארו האחרונים, שלא היו פועלים מומחים, ולא היה עליהם לדעת שהקנקן יכול להשבר. אכן הרמב"ם [שכירות פ"ד ה"א] כתב דדוקא בעל השדה פטור אבל האומן שחרש חייב.

95. מקשים התוספות, שמא לא זו אף זו קתני, ובאמת חידוש האו במניקה יותר ממעוברת? ומשום כך גרסו להיפך, "השתא מעוברת אמרת אין, מניקה מיבעיא, והטעם הוא משום שאשה מעוברת כבידה מהמניקה ובנה. שהרי חי נושא את עצמו. ועיי"ש מה שכתבו לישיב גרסת הספרים.

96. נתקשו הראשונים מה חידוש הוא זה. ודאי שהמעוברת כבידה מן הריקנית? וכתב הרש"ש כבר לימדנו חכמי הטבע שאדם שבע קל מהרעב אפילו שכריסו של השבע מלאה! ולכן חידוש הוא שהמעוברת כבידה יותר.

97. דוקא אם התנה עמו בפירוש שלא יחרוש עמה אלא בבקעה. אבל בסתם רשאי יחרוש

רב שישא בריה דרב אידי אמר: דנקיט מנא, האוחז ביתד המחרישה משלם, שאם לא היה מעמיק כל כך את חוד המחרישה בקרקע, לא היה נשבר.

והלכתא: דנקיט מנא, משלם.

ואי מקום החרישה הוא דוכתא דמחזקא גונדרי, מקום אבנים וטרשים, תרווייהו משלמים, משום שבמקום זה יכול הדבר לקרות גם באשמת המנהיג וגם באשמת החורש, וספק הוא, ומספק חולקים את התשלום ביניהם.⁽¹⁰⁰⁾

אמר רבי יוחנן: המוכר פרה לחבירו, ואמר לו בשעת מכירה, דע לך, כי פרה זו נגחנית היא, נשכנית היא, בעטנית היא, רבצנית היא, כל המומין האלו יחדיו, ובאמת היה בה מום אחד מהן בלבד, וסנפו, הזכירו

הנזק מחמת ששינה, אלא להיפך, אם לא היה משנה הסבירות גבוהה יותר שתחליק.

אבל אם שכרה לרוש בתבואה, ושינה ודש בקטנית, חייב. מפני שהקטנית מחלקת, ואם לא היה משנה מתנאו של בעל הבית, לא היתה מחליקה.

גמרא:

והוינן בה: היכא דלא שני בה, כגון ששכרה לחרוש בהר וחרש בהר, ונשבר הקנקן, מאן משלם את דמי הקנקן? האם אשם בדבר המנהיג את הבהמה, או הפועל האוחז ביתד המחרישה?⁽⁹⁹⁾

אמר רב פפא: המנהיג, דנקיט פרשא, שתופס את המוסרה, משלם, לפי שאם היה מוליכה יפה בתוך התלם, לא היה נשבר הקנקן.

אבידה, ולכן דוקא בבקעה שנתחייבו לשומרו חייבים. ויש שכתבו, שלהרמב"ם מדובר שנשכרו בסתמא לכל עבודה, ולדעת התוספות מדובר שפירש להם שנשכרים לחרוש בבקעה [נפש חיה].

100. כך פירש רש"י, והקשו התוספות: מה דאמרינן ממון המוטל בספק חולקים שיטת סמוכוס היא. אבל לדעת רבנן המוציא מחבירו עליו הראיה [ב"ק לה ב], ואם כן שניהם פטורים וכך נפסק להלכה? לפיכך פירשו התוספות, שניהם חייבים משום "שפשעו כיון דמחזקא גונדרי, נשבר הקנקן בקל, והיה לכל אחד ליתן לב על חברו כמו על עצמו ולהזהירו, ואחרי שלא הזהירו גם הוא פשע". והקצות החושן [שפג א] מתרץ קושייתם, שיש מקומות שחכמים ראו צורך לתקן דיין יחלוקו, כדי שלא יפשעו

99. מקשים התוספות: אף אם שינה השוכר מדברי המשכיר, למה לא ישלמו הפועלים [המנהיג או החורש]? מתרצים התוספות, שמדובר באופן שפועלים אלו נשכרו על ידי בעל הפרה לעשות מלאכת השוכר, ולכן פטורים שיכולים לטעון אנו לא נשכרנו אלא לחרוש בבקעה ולא בהר, ולא קיבלנו על עצמינו לשמור על המחרישה בהר. אבל שכרם חייב לשלם להם, ואינו יכול לטעון לא היה עליכם לחרוש בהר, שיכולים לטעון, סבורים היינו כי דעתך שנעשה כמו שירצה בעל השדה. אבל הרמב"ם כתב שהפועלים חייבים, ולכן המשכיר תובע מן השוכר ששינה, והשוכר חוזר ונפרע מפועליו, וביארו האחרונים, שלא נחלקו, אלא לדעת הרמב"ם מדובר שנשבר הקנקן בפשיעתם, ולכן חייבים אף אם לא קיבלו על עצמם שמירה בהר, ולדעת התוספות מדובר שנשברה בפשיעה כעין

לו המוכר בשעת מכירה, שפחה זו שוטה היא, נכפית היא [מחלת נפילה], משועממת היא, משוגעת, ויש בה כל המומין האלו יחדיו, (103) והיה בה מום אחד מהם בלבד, כגון שהית שוטה, ופנפו, הזכירו המוכר בין המומין שמנה, כגון שאמר לו "שוטה היא, משועממת היא, נכפית היא" כדלעיל, הרי זה מקח טעות, שיכול הלוקח לטעון, נוכחתי שאינה נכפית, וסבור הייתי שמשקר היית בכל ואין בה מומין כלל,

אבל אם אמר לו מום זה יש בה, כגון שוטה, ומום אחר, ולא נקב במום מסוים, אין זה מקח טעות, ואינו יכול לטעון נוכחתי שאין בה מום אחר, שהיה לו לבדוק אם שוטה היא, שהרי זה אמר לו במפורש.

המוכר בין המומין שלא היו בה, כגון שהיתה בעטנית, ואמר לו "רבענית היא, בעטנית היא, נגחנית היא", הרי זה מקח טעות. לפי שיכול הלוקח לטעון, נוכחתי שאינה רבענית ונגחנית, וסבור הייתי שבכולן שיקרת, ואף נגחנית אינה, ועתה נתברר שנגחנית היא, ועל דעת כן לא קניתי.

אבל אם אמר לו המוכר בשעת מכירה, יש בה מום זה, (101) כגון נגחנית, ומום אחר, ולא פירש לו מהו אותו מום אחר, ואכן נתברר שנגחנית היא, אף אם אין בה מום אחר, אין זה מקח טעות, שהיה לו לבדוק אם נגחנית היא, שהרי מום זה אמר לו במפורש. (102)

תניא נמי הכי: המוכר שפחה לחברו, ואמר

שסבר שאף על פי שמראה לו מום ניכר, אין לו לחוש ולבדוק שאר מומין, שיכול לטעון סבור הייתי שמשום שניכר הוא לא יכולת להסתירו. אבל שאר מומין אינם בה, וצ"ע לדינא.

והראב"ד [הובא בשטמ"ק] ביאר, שמדובר באופן כשלא מנה את המום האחר במנין, וסברה הגמרא שאם קיבל עליו כל אותן מומין ודאי קיבל עליו גם מומין אחרים שלא פירש לו.

102. ראובן שמכר סוס לשמעון ונמצא בו מום, יש עדים המעידים שלפני המכירה אמרו הסובבים לשמעון סוס זה בעל מום, וטוען שמעון אכן כך אמרו לי. אבל אני למוכר האמנתי והוא לא אמר לי דבר, פסק רבי"ה שהמקח קיים. אבל ישבע ראובן שלא ידע על קיומו של מום זה, ואין יכול שמעון לטעון שמקח טעות הוא, דסביר וקביל [הגה' אשרי].

103. מקשים התוספות: בכתובות נח. נתבאר "סמפון בעבדים ליכא, מאי אמרת ליסטים מזוין

הפועלים ויטילו כל אחד מהם את האשמה על חברו ויפטרו. ורבי עקיבא איגר תירץ, שכשני פועלים מקבלים מחרישה יחדיו, נעשים ערבים זה לזה, ולכן אף שרק האחד פשע, כיון שספק הוא מתחייב השני מדין ערב. ובאופן אחר כתבו האחרונים, שסבר רש"י שאין הפועלים יודעים מי מהם פשע, וכיון ששומר חייב שבועה שלא פשע, והם אינם יכולים להשבע שהרי אינם יודעים אם פשעו, נתחייבו מדין "מתוך שאינו יכול להשבע משלם".

101. ברש"י נתבאר "שפירש לו שם אותו מום לבדו, ואמר לו מום זה בה ועוד מומין אחרים וכו', כיון דאותו המום הזהיר לו לבדו בו היה לו לבדוק". אבל הרי"ף מבאר, דברישא לא היו בה המומין שהזכיר, ובסיפא היה בה מום ניכר והראה לו ואמר שיש לה עוד מום שאינו ניכר, והיה לו לחוש שמא אומר אמת כפי שהיה בה המום הניכר. ולדעת רש"י שלא פירש כן, אפשר

עד שהגיעו למשקל חיטין בכמות שרגילה היא לשאת בחיטין, וניזוקה הבהמה, **חיבב**. (106)

וכן אם שכרה להביא עליה **תבואה**, והביא עליה **תבן**, שמשקלו הוא קל מן התבואה [תבואה היא החלק העליון של השיכולת עם הגרעינים, והתבן הוא החלק התחתון שאינו אלא קש], והוסיף על כמות התבן עד שהגיע למשקל התבואה שרגילה היא לשאת, **חיבב**.

מפני שהנפח של המשא, קשה לבהמה **כמשאוי**, כלומר, אף שמשקל התבן פחות, אם הוסיף על הנפח, קשה עליה המשא, אפילו שמבחינת המשקל שווה הוא עתה למשקל התבואה שהיא רגילה לשאת.

אבל אם שכרה להביא עליה לתך [חצי כור] **חיטין**, (107) והביא עליה לתך **שעורים**, **פטור**, שהרי לא הוסיף בנפח. **ואם מוסיף על**

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: המוכר שפחה לחבירו, ומנה לו את כל המומין דלעיל, ואכן היו בה כל המומין הללו, והוא אינו מקפיד אלא על מום אחד מהם, מהו?

האם יכול הוא לטעון, סבור הייתי שאתה מונה מומין רבים, מה שיש בה ומה שאין בה, ואילו ידעתי שמום זה אכן יש בה, לא הייתי קונה, או לא? (104)

אמר ליה רב מרדכי לרב אשי: הכי אמרינן משמיה דרבא, היו בה כל המומין הללו, אין זה מקח טעות. (105)

מתניתין:

השוכר את החמור על מנת להביא עליה חיטין, והביא עליה שעורים, שהם קלים מהחיטין, והוסיף על כמות השעורים שעליה

נמצא בה? אבל התוספות פירשו, דדין הוא כיון שרשאי להניח שודאי משקר המוכר, אינו צריך לחוש לדבריו כלל.

105. אם הזכיר לו שני מומין ואחת יש בה ואחת אין בה, לא הוי מקח טעות, אלא דוקא אם סנפו בין מומין הרבה שאין בה [תוספות בשם תוספתא].

106. יש להקשות, למה אינו נחשב גזלן מאחר ששינה מדברי המשכיר והביא עליה שעורים? וכתב תרומת הכרי, שבהמה העומדת להשכרה אין השוכר שלא מדעת נחשב גזלן עליה, ומה שהשואל שלא מדעת גזלן הוא משום שאינו עומד לכך [תרומת הכרי סימן שח].

107. המידות שנאמרו בסוגין כולן מידות נפח הן, כאשר, הכור — שלושם סאה, הלתך —

ומכתב למלכות, הנהו קלא אית להו". כלומר, אין לחוש שמא העבד ליסטים מזוין ומקח טעות הוא, שאם היה כן ודאי שמע על כך, וביאר רש"י שאם קנהו סביר וקביל — לקנותו אף שליסטים הוא. וקשה הרי כאן מבואר שיש מומין בעבד? מחדש הבית אהרון, שגם בסוגין אם לא שפירש הקונה שמקפיד הוא שלא יהיו לעבד מומין, אינו מקח טעות, ומדובר שאכן גילה דעתו שמקפיד הוא ולכן הוי מקח טעות. והתוספות בכתובות [נח]. הביאו בשם רבי אליהו, דדוקא לאחר מתן מעות אמרינן סביר וקביל. אבל קודם שנתן הלוקח מעות אם נמצא מום מקח טעות הוא, שאין אדם גומר בדעתו לקנות עד שעת מתן מעות, ואפשר שמדובר הכא קודם מתן מעות.

104. כך פירש רש"י, ודבריו תמוהים, למה אינו צריך לחוש שמא דוקא המום שמקפיד עליו

משאו חייב. כמו שנתבאר.

ובמה יוסיף על משאו ויהא חייב.

סומכוס אומר משום רבי מאיר: סאה לגמל, שלושה קבין לחמור. אבל בפחות משיעור זה, אף שהוסיף מעט על הנפח פטור. (108)

גמרא:

איתמר, מה ששנינו, שהנפח קשה לבהמה,

אביי אמר, קשה כמשאוי תנן.

רבא אמר, קשה למשאוי תנן.

ומפרשין: אביי אמר קשה כמשאוי תנן, כלומר קשה הנפח לבהמה כמשאוי — כמשקל, והיינו נפחא בתקלא — הנפח כמשקל הוא, וכיון שנפחם של השעורים שווה לנפחם של חיטין, אין לו להוסיף משקל נוסף, שאין לו להגדיל את הנפח.

ואי מוסיף שלושה קבין, לדעת אביי אפילו אם עדיין יהיה משקל המשא קל ממשקל חיטין שרגילה לשאת, חייב! משום שהנפח קשה לה כמשקל.

רבא אמר: קשה למשאוי תנן, כלומר, אם

ירבה את הנפח עד שיגיע המשקל למשקל חיטין שרגילה לשאת, חייב. משום שתקלא בתקלא, משקלם בשעה זו לאחר התוספת זהה, ונפחא הוי תוספת, ומקשה הוא עליה במה שהוסיף על הנפח.

כלומר, לפי רבא דוקא אם יוסיף במשקל המשא עד שיגיע למשקל חיטין, דוקא אז חייב משום תוספת הנפח. אבל אם קל המשא ממשקל החיטין, אף שבנפח רב הוא מאוד, פטור.

ומוכיחה הגמרא ממשנתנו כאביי:

תנן, השובר את החמור להביא לתך חיטין, והביא לתך שעורין, פטור. שהרי לא הוסיף, וודאי אונס הוא, שהרי השעורים קלים מן החיטים. ואם הוסיף על משאו של החמור עוד שעורים, חייב.

והוינן בה: מאי לאו, מדובר באופן שהוסיף שלושת קבין, וחייב למרות שאף לאחר התוספת קל המשא ממשא חיטים, ומוכח כאביי, המחייב בתוספת נפח אפילו אם המשקל פחות ממשקל חיטין שסיכמו ביניהם, [לתך].

אך דוחה הגמרא: לא, מדובר במשנה בכגון שמוסיף סאה, ואז משקל השעורים הוא

חצי כור, והסאה שישה קבין.

לא ידוע אם מחמת התוספת מתה. אבל אם ודאי מתה מחמת התוספת, חייב. [כעין מה שנתבאר בדף עח]. אבל הרמב"ם [שכירות פ"ד ה"ו] כתב, דאפילו התנה עמו שיתן עליה חצי לתך, אם הוסיף חייב. וטעמו שיכול המשכיר לטעון, מכיר אני בחמורי שאינו יכול לשאת יותר ולא היה לך להוסיף. ובאופן אחר ביאר הקצות החושן, שסבר הרמב"ם שחייב השובר משום

108. כתבו הראשונים, דוקא אם שכר חמור לשים עליו לתך, והוסיף על משאו חייב. אבל אם שכרו והתנה עמו שלא יתן עליו אלא חצי לתך, ונתן עליה לתך ומתה, פטור, כי בודאי לא מת מחמת התוספת, שהרי דרך חמור לשאת לתך [ריטב"א]. וכתב הנמוקי יוסף, שהוא דוקא אם

כמשקל החיטין, וחייב משום תוספת הנפח אף לרבא.

ומקשה הגמרא: כיצד יתכן לפרש דברי המשנה כשהוסיף סאה לחמור?

והא עלה, על מה שנאמר אם הוסיף חייב, קתני במשנתנו: וכמה יוסיף על משאו ויהא חייב? פומכום אומר משום רבי מאיר, סאה לגמל, שלושה קבין לחמור.

ואם כן מבואר במשנתנו כאביי, שאם הוסיף שלושה קבין לחמור חייב, אפילו שמשאו קל ממשא חיטין! (109)

ומתצינן: הכי קאמר התנא במשנתנו: **היבא דלא שני, אלא כגון, חיטין והביא חיטין, או שעורין והביא שעורין, כמה יוסיף על משאו ויהא חייב? פומכום אומר משום רבי מאיר, סאה לגמל שלושה קבין לחמור.** כלומר, אם התנה עמו להביא חיטין במשקל מסוים, והביא במשקל רב יותר, אם שיעור התוספת הוא סאה לגמל או ג' קבין לחמור, חייב בנוקי הבהמה. אבל אם שינה, כגון חיטין והביא עליה שעורין, הרי אם קל המשא ממשא חיטין, אף שהוסיף הרבה פטור, כדעת רבא.

תא שמע ממה ששינונו: **השוכר את החמור להביא לתך חיטין, והביא שש עשרה 9-ב שעורים, היינו, סאה יותר משיעור לתך, חייב.**

משמע, הא אם הוסיף שלושת קבין, פטור.

אם כן, מבואר כדעת רבא, שדוקא בתוספת סאה חייב. שאז משקלם שווה ללתך חיטים שסיכמו ביניהם, וקשה לאביי.

תרגמא אביי, מבאר אביי, שמדובר בכגון שהיו שש עשרה הסאין במחיקתא, לא גדושות, ואילו שיעור לתך הוא חמש עשרה סאין גדושות. וההפרש בין מחוקות לגדושות הוא חצי סאה — שלושה קבין.

ולפי זה לא הוסיף אלא ג' קבין — המחצית השניה מהסאה שהוסיף. (110)

תנו רבנן: השוכר סבל לישא משא על כתפו, כמה יוסיף על משקלו ויהא חייב?

קב לכתף [פועל הנושא על כתפו].

והשוכר ספינות משא, חייב אם הוסיף

שליחות יד בפקדון, והשולח יד בפקדון חייב אפילו באונסין. אבל דעת שאר ראשונים דאינו חייב אלא משום מזיק וכיון שאנוס הוא, פטור [ומה שאינו חייב באונסין מדין גולץ עיין הערה 104].

109. מקשה הר"ן, למה לא מתרצת הגמרא שמדובר בגמל דשיעור התוספת שלו סאה? והוכיח כדעת הראשונים שאם מתנה המשכיר שישא מחצית משאו, פטור אם הוסיף, לכן כאן

שנתן עליו לתך, אם גמל הוא אף אם הוסיף סאה פטור, שהרי דרך גמל לשאת כור, ואם כן על כרחך מדובר בחמור.

110. הגאונים פירשו, מחיקתא — שהתליעו. מקשה רש"י, מה לי התליעו מה לי לא התליעו, והרי הנפח הוא לתך והוסיף ג' קבין, ואם כן יתחייב לדעת אביי אף שפחת משקלם מחמת שהתליעו? תרצו התוספות, שאם התנה עמו להוליך לתך ברזל והוליך נוצות, ודאי שאף אם